

Polski Przegląd Kartograficzny
Tom 37, 2005, nr 4, s. 282–297

MACIEJ ZYCH

Katedra Kartografii Uniwersytetu Warszawskiego

Dwujęzyczne nazewnictwo geograficzne w Polsce

Zarys treści. Po scharakteryzowaniu nowego polskiego prawodawstwa, autor podaje przykłady funkcjonowania dwu- i wielojęzycznego nazewnictwa w krajach, w których stosowane jest ono już od dawna. W ostatniej części artykułu przeprowadzona jest próba zastosowania dwujęzycznego nazewnictwa na mapach z obszaru Polski.

Słowa kluczowe: ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych, język mniejszościowy, nazewnictwo geograficzne, nazwy mniejszościowe, nazwy dwujęzyczne

1. Wprowadzenie

W styczniu 2005 roku Sejm uchwalił „Ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym” (*Ustawa... o mniejszościach...*, 2005). Ustawa ta weszła w życie 1 maja 2005 roku. Jest to pierwsza w powojennej historii Polski ustawa całościowo regulująca sprawy mniejszości narodowych, etnicznych i językowych. Z punktu widzenia kartografii istotne są dwie regulacje zawarte w Ustawie. Pierwsza dotyczy używania języka mniejszości, druga zaś nazewnictwa geograficznego w tych językach. Warto zbadać konsekwencje dla kartografii wynikające z zapisu Ustawy mówiącego, że obok ustalonych w języku polskim nazw geograficznych mogą być używane, jako nazwy dodatkowe, tradycyjne nazwy w języku mniejszości dla miejscowości, obiektów fizjograficznych oraz ulic. Zapis ten powoduje, że w Polsce w nieodległej przyszłości pojawi się dwujęzyczne nazewnictwo geograficzne, a co za tym idzie powstanie konieczność stosowania go na mapach. W dotychczasowej praktyce kartograficznej polscy autorzy map raczej nie musieli rozwiązywać problemów uwzględniania na mapach nazewnictwa dwujęzycznego. W naszym kraju takich nazw po prostu nie było poza nazwami obiektów transgranicznych, lecz dla nich na naszych mapach podaje się zwykle tylko nazwy

polskie, natomiast dla państw wielojęzycznych przyjęło się podawanie tylko jednej nazwy dla danego obiektu – nazwę w języku głównym. Należy zatem przyrzeć się, jak wielojęzyczne nazewnictwo stosowane jest w innych krajach: czy wykształcone są już jakieś reguły w tym zakresie i czy rozwiązania z innych krajów można zastosować również na mapach polskich.

2. Nowe polskie prawodawstwo dotyczące mniejszości narodowych, etnicznych i językowych

Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym jest pierwszą w powojennej historii Polski ustawą całościowo regulującą sprawy mniejszości narodowych, etnicznych i językowych. Dotychczasowe polskie prawodawstwo z tego zakresu było rozproszone w wielu uregulowaniach prawnych, a niektóre zagadnienia w ogóle nie były skodyfikowane. Do najważniejszych aktów prawnych określających prawa mniejszości należały dotychczas:

- Konstytucja RP, która w artykule 35 stwierdza: „Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej” (*Konstytucja...*, 1997).

- Ordynacja wyborcza, która zwalnia komitety wyborcze utworzone przez organizacje mniejszości narodowych z wymogu przekroczenia 5% progu wyborczego (*Ustawa... Ordynacja wyborcza...*, 2001).

- Ustawa o systemie oświaty, stanowiąca, że szkoły publiczne umożliwiają podtrzymanie tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury (*Ustawa... o systemie oświaty*, 1991).

- Ustawa o radiofonii i telewizji mówiąca, że publiczne radio i telewizja powinny uwzględniać potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych (*Ustawa... o radiofonii i telewizji*, 1993).

- Ustawa o języku polskim, zawierająca deklarację, że zawarte w niej przepisy nie naruszają praw mniejszości (*Ustawa... o języku polskim*, 1999) oraz wydane na jej podstawie rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji przewidujące m.in., że w miejscowościach, w których występują zwarte środowiska mniejszości narodowych lub etnicznych nazwom i tekstom w języku polskim mogą towarzyszyć wersje w przekładzie na język mniejszości (*Rozporządzenie Ministra...*, 2002).

- Kodeks karny, przewidujący penalizację przestępstw popełnianych na tle etnicznym (*Ustawa... Kodeks karny*, 1997).

- Ustawa o ochronie danych osobowych, zabraniająca przetwarzania danych ujawniających pochodzenie etniczne (*Ustawa... o ochronie danych osobowych*, 1997).

Jednak dotychczas żaden akt prawny nie precyzował, co to jest mniejszość narodowa i etniczna oraz nie przewidywał możliwości używania języka mniejszościowego w kontaktach z władzami i co za tym idzie nie przewidywał stosowania nazewnictwa geograficznego w tych językach. Nowa ustawa to zmieniła.

We wchodzącej właśnie w życie ustawie zostały po pierwsze zdefiniowane mniejszości: narodowa, etniczna oraz język regionalny.

Mniejszością narodową, według ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:

- jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Polski,
- w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją,
- dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji,
- ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę,
- jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Polski od co najmniej 100 lat,
- utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

Mniejszością etniczną jest natomiast grupa

obywateli polskich, która spełnia takie same warunki jak mniejszość narodowa, z jednym wyjątkiem – nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

Wymienione w ustawie definicje mniejszości narodowej i etnicznej należy traktować wyłącznie w kategorii prawnej, gdyż odbiegają one od tego, co powszechnie utarło się uważać za te mniejszości.

Ustawową definicję mniejszości narodowej spełniają mniejszości: białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska i żydowska, a etnicznej: karaïmska, łemkowska, romska i tatarska.

Za język regionalny, zgodnie z *Europejską Kartą Języków Regionalnych lub Mniejszościowych*, uważa się język tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa oraz różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów (*Rządowy projekt...*, 2005). Ustawa wymienia jeden język regionalny – kaszubski.

W Polsce nie istnieją żadne ograniczenia w używaniu w życiu prywatnym i publicznym jakiegokolwiek języka. Jednak w kontaktach z urzędami dotychczas dopuszczalny był wyłącznie język polski. Nowa ustawa dopuszcza używanie języka mniejszościowego jako języka pomocniczego w kontaktach z organami gminy oraz w postępowaniu sądowym pierwszej instancji. Język mniejszości jako język pomocniczy może być używany wyłącznie na terenach gmin, w których liczba mieszkańców należących do mniejszości, której język ma być używany jako język pomocniczy, wynosi co najmniej 20% mieszkańców danej gminy i gmina została wpisana do *Urzędowego rejestru gmin, w których używany jest język pomocniczy*. Wpis do *Rejestru* dokonywany jest wyłącznie na wniosek rady gminy, w której ma obowiązywać język mniejszościowy. Zatem nie każda gmina spełniająca kryterium liczby ludności należącej do mniejszości będzie posiadała pomocniczy język mniejszościowy, gdyż ostateczna decyzja w tym zakresie należy do rady gminy. Również na wniosek rady gminy, w gminie gdzie obowiązuje pomocniczy język mniejszościowy, można taki język wycofać z użycia. Taka regulacja może spowodować, że w zależności od opcji politycznej, która aktualnie sprawuje władzę w danej gminie, język mniejszościowy może być wprowadzany lub usuwany, co z pewnością nie będzie korzystne. Poza tym koszty wprowadzenia języka pomocniczego po-

nosi gmina, co dla biedniejszych gmin może być argumentem, aby takiego języka nie wprowadzać.

Ustawa określa także, że obok ustalonych w języku polskim nazw geograficznych mogą być używane, jako nazwy dodatkowe, tradycyjne nazwy w języku mniejszości dla miejscowości, obiektów fizjograficznych oraz ulic. Nazwy miejscowości niezamieszkanymi, obiektów fizjograficznych oraz ulic, placów itp. w językach mniejszości mogą być ustalone tylko w gminach, w których mniejszość, w której języku ma być ustanowiona nazwa, stanowi co najmniej 20% mieszkańców. W przypadku miejscowości zamieszkanymi, nazwy mniejszościowe mogą być ustalane również dla gmin nie spełniających wymogu ilościowego liczby zamieszkującej jej mniejszości. Dla takich miejscowości można wprowadzić nazwę dodatkową o ile w wyniku konsultacji, których zasady i tryb przeprowadzenia określa rada gminy, za taką nazwą opowie się ponad 50% mieszkańców.

Ponieważ w omawianej ustawie pojawia się termin miejscowość, warto go przybliżyć, tym bardziej, że urzędowa definicja odbiega od tego co powszechnie przyjmuje się za miejscowość. Według definicji z *Ustawy o urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych* miejscowość jest jednostką osadniczą lub innym obszarem zabudowanym odróżniającym się od innych miejscowości odrębną nazwą, a przy jednakowej nazwie – odmiennym określeniem ich rodzaju. Miejscowości dzielą się ze względu na rodzaj na: miasta, osiedla, wsie, osady, kolonie, przysiółki oraz części tychże (*Ustawa... o urzędowych nazwach...*, 2003).

Nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych w językach mniejszości mogą być wprowadzone na terenie całej gminy lub jej części. Nazwy te nie mogą być stosowane samodzielnie i muszą zawsze wystąpić po oficjalnej nazwie w języku polskim. Nazwy w językach mniejszości, w przeciwieństwie do nazw w języku polskim, nie będą nazwami oficjalnymi, a tylko nazwami dodatkowymi (pomocniczymi). Wynika z tego, że na obszarach zamieszkanymi przez mniejszości będzie można stosować albo wyłącznie polskie nazewnictwo albo polskie w połączeniu z nazewnictwem mniejszościowym.

Nazwy w językach mniejszości nie mogą nawiązywać do nazw z okresu 1933–1945, nadanych przez władze Trzeciej Rzeszy Niemieckiej lub Związku Radzieckiego. Ograniczenie to ma na celu niedopuszczenie do przywracania nazw nadanych w okresie II wojny światowej przez okupacyjne władze niemieckie i radzieckie oraz

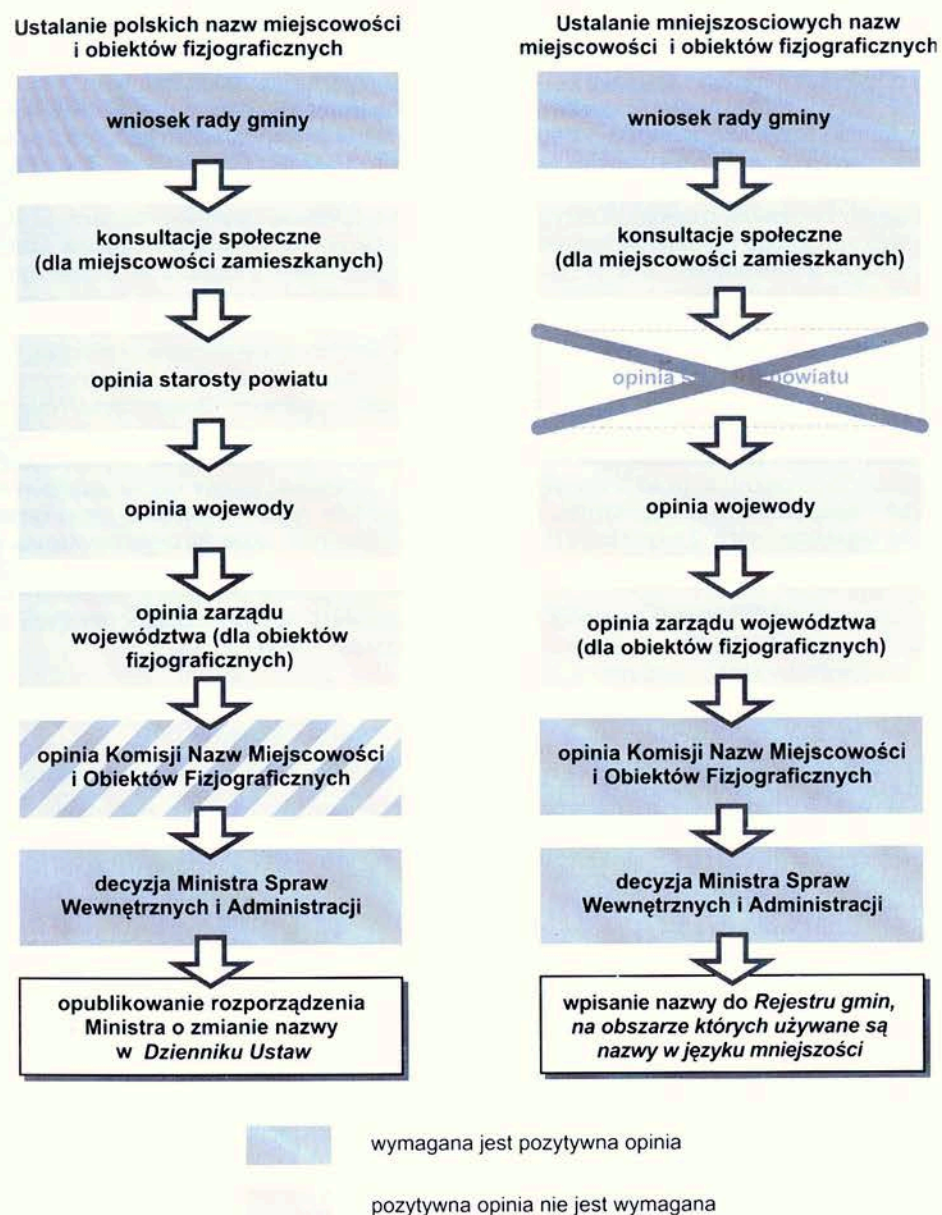
na niedopuszczeniu przywracania nazw nadanych przez władze Niemiec po roku 1933, kiedy to na ówczesnym obszarze wschodnich Niemiec germanizowano nazwy geograficzne pochodzenia nie niemieckiego, np. zmieniono wówczas nazwę pochodzenia słowiańskiego Goradze (obecna polska nazwa to Góraźdze) na Waldenstein oraz Szczedzik (obecnie Szczedrzyk) na Hitlersee (M. Choroś, Ł. Jarczak, S. Sochacka 1993).

3. Ustalanie nazewnictwa w Polsce

Polskie oficjalne (urzędowe) nazewnictwo geograficzne jest różnie ustalane w zależności od rodzaju nazwy. Nazwy jednostek administracyjnych (województw, powiatów i gmin) oraz ich siedzib ustalane są ustawami i rozporządzeniami Rady Ministrów. Nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych ustalane są rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Nazwy obszarów chronionej przyrody ustalane są na poziomie centralnym (nazwy parków narodowych), wojewódzkim (parki krajobrazowe, rezerваты) oraz lokalnym (rezerваты i inne obszary chronione). Nazwy ulic, placów, skwerów, parków itp. ustalane są przez rady gmin i miast (samorządy lokalne).

Nazewnictwo mniejszościowe ustalane będzie na dwa sposoby: rady gmin będą ustalały nazwy ulic, placów itp. w językach mniejszości; Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji będzie ustalał, na wniosek rad gmin, nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych w tychże językach.

Polskie urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych mogą być ustalane na wniosek rady gminy, Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych oraz na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Najczęściej nazwy ustalane są na wniosek rad gmin (miast). Ścieżka legislacyjna wniosku rady gminy jest następująca: po uchwale rady gminy w sprawie ustalenia, zmiany lub zniesienia urzędowej nazwy muszą odbyć się konsultacje z mieszkańcami (jeżeli zmiana dotyczy miejscowości zamieszkanymi), a w przypadku obiektu fizjograficznego opinię (niewiązącą) wydaje zarząd województwa; następnie opinię (niewiązącą) wydaje starosta powiatu. Wniosek z opiniami przekazywany jest wojewodzie, który wraz ze swoją opinią (niewiązącą) przekazuje go Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji do 31 marca roku poprzedzającego planowane wejście zmiany w życie. Minister przekazuje wniosek Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjo-

Ryc. 1. Schemat typowej procedury ustalania, zmiany lub likwidacji nazwy polskiej i mniejszościowej
Fig. 1. A scheme of a typical procedure of establishing, changing or eliminating a Polish and minority name

graficznych, która wydaje swoją opinię. Wniosek Komisji nie jest wiążący, lecz w praktyce nie zdarza się by Minister, który podejmuje ostateczną decyzję, nie zgodził się z jej stanowiskiem. Ustalenie, zniesienie lub zmiana nazwy wchodzi w życie w wyniku rozporządzenia Ministra w dniu 1 stycznia (ryc. 1).

Jeżeli zmiana nazwy ma nastąpić na wniosek Ministra, wtedy występuje on do rady gminy, starosty, wojewody i Komisji o opinie. W przypadku obiektu fizjograficznego wymagana jest również opinia zarządu województwa, a w przypadku miejscowości zamieszkanymi rada gminy przed wydaniem swojej opinii musi przeprowadzić

konsultacje z mieszkańcami. Wszystkie te opinie mają charakter konsultacyjny, a ostateczną decyzję podejmuje Minister.

Zmiana nazwy może nastąpić również na wniosek Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych. Wtedy Komisja przekazuje swój wniosek Ministrowi, który występuje do rady gminy, starosty i wojewody o opinie. W przypadku obiektu fizjograficznego wymagana jest również opinia zarządu województwa, a w przypadku miejscowości zamieszkaniej rada gminy przed wydaniem swojej opinii musi przeprowadzić konsultacje z mieszkańcami. Po uzyskaniu tych opinii Minister podejmuje decyzje odnośnie do wniosku Komisji (*Ustawa... o urzędowych nazwach...*, 2003). Tu warto nadmienić, że zgodnie z tą Ustawą Komisja jest zobowiązana do sporządzenia w ciągu pięciu lat (a więc do 2008 r.) spisu nazw miejscowości, a w ciągu lat dziesięciu – obiektów fizjograficznych. Zatem do 2013 roku powinna być dokonana w Polsce pełna urzędowa standaryzacja nazw.

Nieco inaczej będzie wyglądało ustalanie nazw w językach mniejszości. Tu inicjatorem ustalania takich nazw może być tylko rada gminy, czyli – w przeciwieństwie do nazw polskich – inicjatorem zmian nie może być ani Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, ani Komisja Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych. Ścieżka legislacyjna wniosku rady gminy jest następująca: po uchwale rady gminy w sprawie ustalenia nazwy miejscowości muszą odbyć się konsultacje z mieszkańcami (jeżeli zmiana dotyczy miejscowości zamieszkaniej), a w przypadku obiektu fizjograficznego opinię (niewiązącą) wydaje zarząd województwa. W odróżnieniu do nazw polskich, w tym przypadku nie jest wymagana opinia starosty powiatu. Wniosek z opiniami przekazywany jest wojewodzie, który wraz ze swoją opinią przekazuje go Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji. Opinia wojewody jest wiążąca jedynie w przypadku, gdy wojewoda stwierdzi, że nazwa jest niezgodna z ustawą, tzn. nawiązuje do nazewnictwa nadanego w okresie 1933–45 przez władze III Rzeszy lub Związku Radzieckiego. Minister przekazuje wniosek Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych, która wydaje swoją opinię. W odróżnieniu od nazw polskich, opinia Komisji jest wiążąca. Ostateczną decyzję podejmuje Minister, a nazwa zaczyna obowiązywać po wpisaniu jej do specjalnie utworzonego do tego celu *Rejestru gmin, na obszarze których używane są nazwy w języku mniejszości*, czyli nie musi to nastąpić, tak jak ma to miejsce w przypadku nazw polskich, 1 stycznia. Na wniosek rady gminy, po przebyciu

analogicznej ścieżki legislacyjnej jak w przypadku ustalania nazw miejscowości, nazwy w językach mniejszości mogą być wycofane. Nazwa przestaje obowiązywać w momencie wykreślenia jej z rejestru. Nazewnictwo geograficzne w językach mniejszości posługujących się alfabetami niełacińskimi, podawane będzie w oryginalnym zapisie (*Ustawa... o mniejszościach*, 2005).

Wyżej wymieniony *Rejestr* będzie składał się z dwóch części. Pierwsza to *Rejestr gmin, na obszarze których są używane dodatkowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych*. W rejestrze tym będą wymienione wszystkie zatwierdzone mniejszościowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych. Druga część *Rejestru*, to *Rejestr gmin, na obszarze których używane są dodatkowe nazwy ulic*. W tej części *Rejestru* nie będą podawane nazwy ulic w językach mniejszości, lecz tylko wymienione same gminy, na terenie których takie nazwy obowiązują (*Rozporządzenie... w sprawie Rejestru gmin...*, 2005). Schemat typowej procedury ustalenia, zmiany lub likwidacji nazwy polskiej i mniejszościowej przedstawiono na ryc. 1.

4. Gminy, w których może być stosowane nazewnictwo mniejszościowe

W ustawie wielokrotnie jest mowa o liczbie ludności należącej do danej mniejszości. Otóż liczbą tą jest liczba urzędowo ustalona jako wynik ostatniego spisu powszechnego. Ostatni spis powszechny odbył się w 2002 roku. W spisie tym w pytaniu o narodowość należało wybrać wyłącznie jedną – polską lub niepolską, podając jaką. W pytaniu o język można było za to zadeklarować używanie w domu kilku języków. Zatem urzędowo określona liczba ludności należącej do mniejszości zależy wyłącznie od tego jak samookreślili się obywatele. Takie ustalenie liczby ludności należącej do mniejszości jest zgodne z „Konwencją ramową Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych”, według której osoby należące do mniejszości mają prawo wyboru co do traktowania ich jako osoby należącej bądź nie należącej do mniejszości (*Konwencja ramowa...*, 2002). Liczby uzyskane ze spisu powszechnego są o wiele mniejsze od liczb deklarowanych przez organizacje mniejszościowe, jak i też, w niektórych przypadkach, są mniejsze od liczb osób, które w spisie powszechnym zadeklarowały używanie w domu języka niepolskiego. Większość organizacji mniejszościowych uważa, że wyniki spisu powszechnego nie są miarodajne, gdyż w pytaniu o narodowość można było udzielić tylko jednej

Tab. 1. Liczba osób należących do mniejszości

Mniejszość	Urzędowo ustalona liczba ludności należącej do mniejszości ¹	Urzędowo ustalona liczba ludności posługującej się językiem niepolskim ¹	Szacunkowa liczba ludności należącej do mniejszości ²
białoruska	47 640	40 226	200 000 – 350 000
czeska	386	1226	5000 – 10 000
karaimska	43	0	~ 200
kaszubska	–	52 567	200 000 – 300 000
litewska	5639	5696	20 000 – 25 000
łemkowska	5850	5605	60 000 – 70 000
niemiecka	147 094	196 841	300 000 – 500 000
ormiańska	262	321	5000 – 8000
romska	12 731	15 657	20 000 – 30 000
rosyjska	3244	12 125	10 000 – 15 000
słowacka	1710	794	10 000 – 20 000
tatarska	447	0	3000 – 5000
ukraińska	27 172	21 055	200 000 – 300 000
żydowska	1055	207	8000 – 10 000

Źródło: ¹ *Narodowy Spis Powszechny 2002*, Główny Urząd Statystyczny; ² Opracowanie własne

odpowiedzi (gdy w pytaniu o język można było podać kilka odpowiedzi), a tymczasem, według tych organizacji, znaczna część osób należąca do mniejszości czuje się jednocześnie Polakami. Takie osoby musiały zatem dokonać wyboru, jaką podać narodowość i często podawały narodowość polską, co zaniżyło liczbę ludności należącej do mniejszości. Poza tym w spisie powszechnym prawie 800 000 osób odmówiło odpowiedzi na pytanie o narodowość i można sądzić, że w tej grupie część to osoby należące do mniejszości.

Wielkość poszczególnych mniejszości wynikające ze spisu powszechnego oraz z szacunków organizacji mniejszościowych przedstawione są w tabeli 1.

Obecnie w Polsce tylko w 51 gminach, na ogólną liczbę 2478 gmin, mniejszość narodowa i etniczna lub ludność posługująca się językiem regionalnym stanowi co najmniej 20% ludności. Tylko w tych gminach mniejszości będą potencjalnie miały prawo posługiwać się językiem mniejszościowym w kontaktach z administracją oraz tylko w tych gminach będzie mogło istnieć pełne mniejszościowe nazewnictwo geograficzne (nazwy miejscowości, obiektów fizjograficznych i ulic). Ostateczne decyzje będą jednak – jak już zaznaczono – zależeć od rad gmin.

Obecnie tylko cztery mniejszości stanowią co najmniej 20% mieszkańców gmin. Są to: mniejszość białoruska w 12 gminach województwa podlaskiego (Bielsk Podlaski-miasto, Bielsk

Podlaski-wieś, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Gródek, Hajnówka-masto, Hajnówka-wieś, Kleszczele, Narew, Narewka, Orla); litewska w jednej gminie województwa podlaskiego (Puńsk); niemiecka w 27 gminach województwa opolskiego (Biała, Bierawa, Chrząstowice, Cisek, Dobrodzień, Dobrzeń Wielki, Głogówek, Izbicko, Jemielnica, Kolonowskie, Komprachcice, Lasowice Wielkie, Leśnica, Łubniany, Murów, Olesno, Pawłowiczki, Polska Cerkiew, Prószków, Radłów, Reńska Wieś, Strzeleczy, Tarnów Opolski, Turawa, Ujazd, Walce, Zębówice) i jednej gminie województwa śląskiego (Krzyszowice) oraz kaszubska w 10 gminach województwa pomorskiego (Chmielno, Linia, Parchowo, Przdokowo, Puck-wieś, Sierakowice, Somonino, Stężycza, Sulęcyno, Szemud). Położenie wyżej wymienionych gmin i procentowy w nich udział mniejszości przedstawiono na rycinach 2 i 3 (*Wykaz gmin...*, 2005).

Poza wymienionymi 51 gminami, mniejszościowe nazwy miejscowości zamieszkanych mogą pojawić się na terenie całego kraju i mogą to być nazwy w każdym z języków mniejszości. Warunkiem jest, aby dana mniejszość zamieszkiwała miejscowość, rada gminy wyraziła zgodę na nazwę mniejszości i aby w konsultacjach społecznych większość mieszkańców poparła taką zmianę. Dlatego też, czysto teoretycznie, można sobie wyobrazić, że np. dla Warszawy zostaną ustalone również nazwy mniejszościowe: Varšava

(po czesku i słowacku), Warszawo (po kaszubsku), Warschau (po niemiecku), Varšuva (po litewsku), Баршава (po białorusku, rosyjsku i ukraińsku), הירושון (po hebrajsku), Կարղափար (po ormiańsku).

Przed II wojną światową Polska była krajem wieloetnicznym, a mniejszości narodowe stanowiły ponad 30% społeczeństwa. Obecnie mniejszości w Polsce stanowią 2–4% mieszkańców, co klasyfikuje nasz kraj jako w miarę jednorodny narodowościowo. Część z mniejszości jest rozproszona po terenie całego kraju (np. Ukraińcy, Romowie, Rosjanie), a część zamieszkuje w miarę zwarte obszary (np. Niemcy, Litwini, Kaszubi). Ze względu na małą liczbę obywateli Polskich należących do mniejszości oraz ze względu na rozproszenie niektórych mniejszości, języki mniejszości, jak i nazwy geograficzne w tych językach, będą używane tylko na niewielkim obszarze Polski. Mieszkańcy tych niewielkich terenów będą mogli najbardziej skorzystać z nowej ustawy.

5. Stosowanie wielojęzycznego nazewnictwa w innych krajach

Języki urzędowe można podzielić na języki państwowe i lokalne. Do pierwszej grupy należą języki ustanowione jako język całego państwa, choć w praktyce przeważnie języki takie są używane tylko na części jego terytorium. Do krajów wielojęzycznych zaliczamy w Europie Belgię, Luksemburg, Irlandię, Białoruś, Finlandię, Szwajcarię, Malte, Bośnię i Hercegowinę, a poza naszym kontynentem m.in. Cypr, Indie, Sri Lanke, Timor Wschodni, Filipiny, Kanadę, Czad, RPA, Kenię, Tanzanię, Madagaskar, Peru, Nową Zelandię, Fidżi. Tylko w części tych państw używane są języki oficjalne na całym terytorium. Tak jest np. w Białorusi, Malcie, Kenii. W części państw, w tym w większości europejskich, języki te w praktyce używane są tylko na części terytorium. Przykładem jest tu Belgia, gdzie są trzy języki państwowe, lecz w różnych regionach kraju występują one samodzielnie, z wyjątkiem regionu Brukseli, która jest dwujęzyczna.

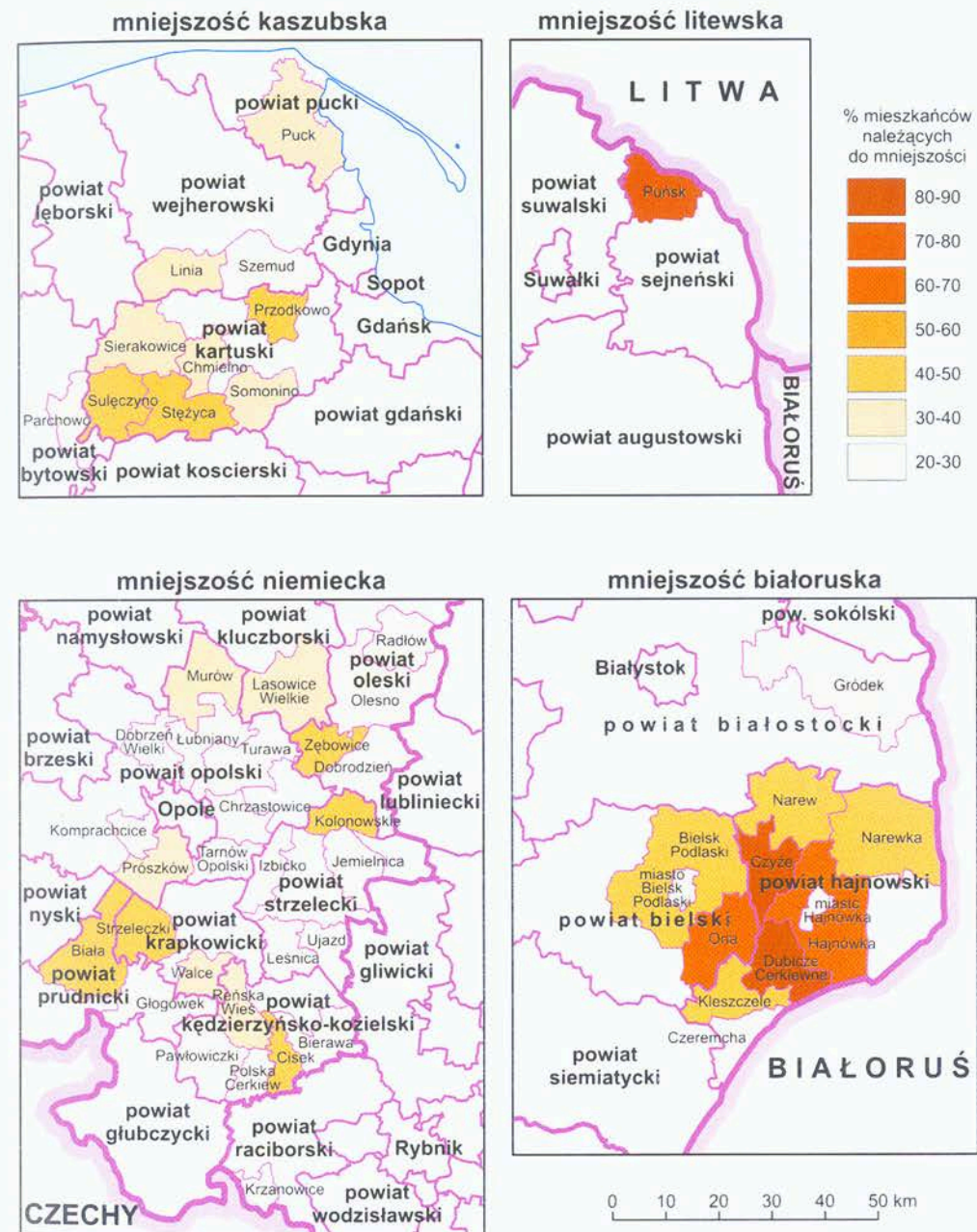
W większości z tych krajów nazewnictwo na mapach przedstawiane jest tylko w jednej formie. Na Białorusi, pomimo że każdy obiekt geograficzny ma nazwę białoruską i rosyjską, podwójne nazwy nie są stosowane na mapach. Po prostu mapy wydawane są w dwóch wersjach: białoruskiej, na których stosowane jest wyłącznie nazewnictwo białoruskie i rosyjskiej z nazewnictwem rosyjskim. Podobnie w Indiach wydawane są mapy w wersjach językowych angielskiej, hindi, tamilskiej, pendżabskiej, bengalskiej i wielu

innych, lecz brak jest map z nazewnictwem podwójnym. W części krajów wielojęzycznych mapy wydawane są tylko w jednym języku (np. w Kenii tylko po angielsku, Czadzie tylko po francusku, Peru tylko po hiszpańsku). Podobnie w krajach, gdzie języki oficjalne używane są tylko dla części terytorium, na mapach podaje się nazwy tylko w językach używanych w danym regionie (np. w Belgii dla części kraju podawane są nazwy francuskie, a dla części flamandzkie).

Inaczej sytuacja wygląda z nazwami w językach mniejszości. Obecnie uznawanie języków mniejszości narodowych i etnicznych za języki urzędowe lub pomocnicze obszarów, na których występują te mniejszości, staje się standardem w krajach demokratycznych. Co za tym idzie, nazewnictwo w tych językach zaczyna być przedstawiane na mapach. Nazewnictwo geograficzne w językach mniejszości jest obecnie stosowne m.in. w takich krajach jak Australia, Austria, Dania, Estonia, Finlandia, Hiszpania, Holandia, Kanada, Norwegia, Niemcy, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Szwecja, Ukraina, Wielka Brytania i Włochy.

Nazewnictwo w językach mniejszości jest używane na mapach większości (choć nie wszystkich) tych krajów. W niektórych krajach nazewnictwo to stosowane jest od dawna, w innych dopiero od kilku lat. Warto zatem przyrzeć się, na przykładzie kilku państw, jak w praktyce kartograficznej stosowane jest wielokrotne nazewnictwo.

Fryzja i Limburgia to dwie prowincje Holandii, w których przyjęto lokalne języki urzędowe. Limburski jest dialektem języka holenderskiego, a nazewnictwo limburskie stosuje się wyłącznie do nazw ulic. Inna sytuacja jest natomiast we Fryzji. Prowincja ta od 1953 roku jest oficjalnie dwujęzyczna i od tego czasu powoli wprowadza się w niej nazewnictwo fryzjskie. Na początku ograniczało się ono do nazw ulic, w latach osiemdziesiątych zaczęto zmieniać nazwy gmin i miejscowości. W 1997 roku zmieniono oficjalną nazwę prowincji; teraz zarówno w języku fryzjskim jak i holenderskim używa się formy fryzjskiej – Provincje Fryslân po fryzjsku i Provincie Fryslân po holendersku (dawna nazwa holenderska to Provincie Friesland). W Holandii nazewnictwo geograficzne ustalane jest na różnych szczeblach. Na szczeblu gminnym ustalane są m.in. nazwy miejscowości. We Fryzji skutkuje to tym, że każda gmina samodzielnie ustala, w jakim języku przyjmie nazewnictwo geograficzne. Dlatego część gmin nadal posługuje się nazwami holenderskimi, część przeszła na nazewnictwo fryzjskie, a część stosuje podwójne

Ryc. 2. Gminy, w których co najmniej 20% mieszkańców należy do mniejszości narodowej, etnicznej, albo posługuje się językiem regionalnym

Fig. 2. Communes where at least 20% of residents are members of a national or ethnic minority, or use a regional language

nazewnictwo, przyjmując jako nazwę główną nazwę holenderską lub fryzyjską (K. Gildemacher 2005). Stan ten odzwierciedlany jest na mapach, które jednak często są nieaktualne pod względem nazewnictwem, co wynika z ciągłego kształtowania się oficjalnego nazewnictwa tej prowincji.

Przedstawianie nazw na mapach nie jest w Holandii prostą czynnością, gdyż nazwy nadawane są przez różne władze i instytucje, a część nazw w ogóle nie jest oficjalnie standaryzowana. Jeśli chodzi o nazewnictwo fryzyjskie, to na najnowszych mapach jest ono już powszechnie przedstawiane, z wyłączeniem nazw wód i obszarów (niewielkich terenów), które nadal są podawane wyłącznie po holendersku (N.J. Bakker 2005). W odniesieniu do obiektów, dla których przyjęto stosowanie podwójnego nazewnictwa, jest ono również uwzględniane na mapach. Nazwy główne są w takich przypadkach przedstawiane normalną czcionką, a nazwy przyjęte na terenie danej gminy jako drugie (w zależności od gminy są to nazwy fryzyjskie bądź holenderskie) podaje się w nawiasie pod nazwą główną zmniejszoną czcionką (ryc. 4).

Ciekawie wygląda nazewnictwo w trzech krajach skandynawskich: Norwegii, Szwecji i Finlandii. W krajach tych dla niektórych obiektów ustalono nazwy oficjalne w trzech, a nawet czterech językach. W Norwegii w użyciu są trzy języki lapońskie (północny saami, lule saami i południowy saami) oraz język fiński. Mniejszości posługujące się tymi językami mieszkają w pięciu północnych prowincjach kraju. Języki te wymienione są w ustawie o nazewnictwie jako języki, których nazewnictwo geograficzne może być używane oficjalnie, jednak nie są uznawane za oficjalne na terenie, na którym stosowane jest nazewnictwo w tych językach. Tylko w sześciu gminach dwóch prowincji języki lapońskie mają status języków oficjalnych. Obiekty geograficzne w Norwegii na terenach zamieszkałych przez mniejszości mogą mieć nazewnictwo pojedyncze (norweskie, lapońskie lub fińskie), podwójne lub potrójne (K.R. Helander 2005; *Toponymic Guidelines...*, 2000). Na norweskich mapach dla obiektów geograficznych podaje się wszystkie oficjalnie ustalone nazwy. Stąd na mapach obszarów północnych często spotyka się nazewnictwo podwójne, a nawet potrójne. Nazewnictwo to stosowane jest również w terenie na tablicach drogowych, np. Kistrand/Čuđegieddi/Ryssämarkka. Nazwy we wszystkich językach zapisywane są jedna pod drugą, czcionką jednakowej wielkości i kroju. Taki zapis stosowany jest dla wszelkiego typu obiektów, nawet dla dolin i rzek. Ponieważ nazwy nadawane są każdemu

obiektowi z osobna, to często obok siebie można znaleźć obiekty zarówno z nazwami pojedynczymi jak i wielokrotnymi. Ten stan przedstawiany jest również na mapach (ryc. 5)¹.

Podobnie wygląda sytuacja w Szwecji, gdzie obok ogólnokrajowego języka szwedzkiego występują języki lokalne – lapońskie i fińskie. W kraju tym mieszka obecnie 17 000 Lapończyków (Saami) posługujących się kilkoma językami, a nazewnictwo geograficzne występuje w czterech z nich: północnym saami, lule saami, ume saami i południowym saami. W Szwecji obecnie mieszka około 300 000 Finów i posługują się oni językiem fińskim i meänkieli (dialektem języka fińskiego mającym w Szwecji status oddzielnego języka). Od roku 2000 wyżej wymienione języki mają status języków oficjalnych w gminach północnej Szwecji (L. Dehlin, U. Swedell 2005). Nazewnictwo geograficzne stosowane jest we wszystkich tych językach, lecz nie zdarza się by jeden obiekt geograficzny miał więcej niż dwie nazwy. Na mapach podaje się również nazwy w językach mniejszości, z tym że nazwy szwedzkie zapisywane są większą czcionką. Podobnie jak to ma miejsce w Norwegii, nazwy zapisywane są jedna pod drugą (ryc. 6).

Jeszcze bardziej skomplikowana jest sytuacja w Finlandii. Po pierwsze jest to kraj dwujęzyczny, w którym języki fiński i szwedzki mają status języka ogólnopaństwowego. Dodatkowo na terenach zamieszkałych przez Lapończyków używane są języki lapońskie. W Finlandii za dwujęzyczne uważa się gminy, gdzie mniejszość szwedzka lub fińska wynosi co najmniej 8% ludności lub więcej niż 3000 osób. W gminach dwujęzycznych występuje podwójne, fińskie i szwedzkie, nazewnictwo geograficzne. Jednak w gminach jednojęzycznych również może zostać przyjęte dla miejscowości nazewnictwo z drugiego języka. Z tego powodu w Finlandii możemy mieć do czynienia z nazewnictwem tylko fińskim, fińsko-szwedzkim, szwedzko-fińskim lub tylko szwedzkim. Dodatkowo w północnej Finlandii używane jest nazewnictwo w językach lapońskich podawane po nazwie fińskiej. Pomimo, że językami lapońskimi (saami) posługuje się oficjalnie zaledwie 1700 osób (1100 językiem północnym saami, 300 inari saami, 300 skolt saami), na około 4000 osób pochodzenia lapońskiego mieszkających w północnej Finlandii, wprowadzono dotychczas 4579 nazw w języku północnym saami, 3812 w inari saami i 149 w skolt saami, a nie-

¹ Na internetowej stronie <http://ngis2.statkart.no/ng2/ng2.html> zamieszczona jest topograficzna mapa Norwegii, na której można prześledzić stosowanie wielojęzycznego nazewnictwa geograficznego w tym kraju.

A

B

C

D

E

F

G

H

Ryc. 13. Graficzne sposoby przedstawiania nazwictwa mniejszościowego na mapie
Fig. 13. Graphic methods of presentation of minority names on maps

które z obiektów mają nazwy w kilku językach lapońskich, np. miejscowość nazwana po fińsku Inari posiada również oficjalną nazwę szwedzką Enare oraz nazwy w trzech językach lapońskich: Aanaar, Anár oraz Aanar (K. Vuolab-Lohi 2005; *Toponymic Guidelines...*, 2004).

Na fińskich mapach topograficznych nie są jednak podawane wszystkie oficjalne nazwy. Podwójne nazewnictwo podawane jest dla gmin dwujęzycznych i dla nazw lapońskich z tym, że nazwę w języku większości podaje się jako pierwszą. Natomiast dla gmin jednojęzycznych podawane jest tylko nazewnictwo fińskie lub szwedzkie, pomimo, że nazwy z drugiego języka mogą być nazwami oficjalnymi. Te ustalenia dotyczą nie tylko kartografii urzędowej, lecz i kartografii prywatnej. Jednak z pewnym wyjątkiem: na mapach wydawanych tylko w jednym języku można używać nazewnictwa tylko z tego języka, nawet na terenach, gdzie ten język jest językiem mniejszości (T. Leskinen 2005). Na mapach nazwy z różnych języków są zapisywane jedna pod drugą czcionką takiej samej wielkości. Nazwy rzek zapisywane są natomiast jedna pod drugą lub jedna po drugiej z zachowaniem dużej przerwy między nazwami z poszczególnych języków (ryc. 7)².

U naszych zachodnich sąsiadów za języki mniejszościowe uznane zostały wschodniofryzyjski, sater-fryzyjski, duński, romski, górnołużycki i dolnołużycki. Jednak ze względu na rozproszenie ludności, nazewnictwo geograficzne stosowane jest tylko w tych dwóch ostatnich językach. W Niemczech urzędowe mapy topograficzne w skalach dużych (do 1:100 000 włącznie) są wydawane przez poszczególne kraje związkowe, natomiast w skalach mniejszych przez Federalną Agencję Kartograficzną i Geodezyjną. Dlatego na mapach topograficznych wydawanych przez poszczególne służby są stosowane często odmienne rozwiązania (*Empfehlungen...*, 2002). Jednak w odniesieniu do nazw łużyckich zarówno w Saksonii (język dolnołużycki), jak i Brandenburgii (język górnołużycki) stosuje się podobne rozwiązania. Nazwy te zapisywane są w nawiasie, pod nazwą niemiecką, zmniejszoną czcionką. Na mapach topograficznych powszechnie podaje się w ten sposób tylko nazwy miejscowości.

W Hiszpanii, oprócz języka hiszpańskiego (kastylijskiego), w kilku regionach (wspólnotach

autonomicznych) status języków oficjalnych mają kataloński, baskijski, asturyjski i galisyjski. W regionach tych (Katalonia, Walencja, Baleary, Nawarra, Baskonia, Asturia, Galicja) nie ma jednolitego podejścia do nazewnictwa, a i w obrębie jednego regionu różne nazwy mogą być różnie traktowane. W Galicji nazewnictwo hiszpańskie jest zastępowane galisyjskim, przez co dotychczasowe nazwy hiszpańskie znikają z map, a obiekty geograficzne mają tylko pojedyncze nazwy – galisyjskie. W Asturii jest odwrotnie – oficjalne jest wyłącznie nazewnictwo hiszpańskie. Jeszcze inaczej wygląda sytuacja w Baskonii (Kraju Basków) – tu dla każdego obiektu może być zastosowane inne podejście: część nazw pozostaje w wersji hiszpańskiej, część zmienia się na formę baskijską, dla części obiektów stosuje się dwie nazwy (hiszpańską i baskijską lub baskijską i hiszpańską), wreszcie dla niektórych obiektów oficjalnie przyjęto podwójną formę nazwy, to znaczy, że nazwą oficjalną jest obecnie nazwa składająca się z dotychczasowej formy hiszpańskiej i baskijskiej, np. Donostia-San Sebastian lub Vitoria-Gasteiz (M. Azcárate, A. Alcázar 2002). W praktyce kartograficznej, dla obiektów posiadających nazwy w dwóch językach podaje się obie nazwy zapisane taką samą czcionką i oddziela się je znakiem ukośnika, stawiając go bezpośrednio za pierwszą nazwą. Ukośnik stosowany jest także wtedy, gdy nazwy zapisane są jedna pod drugą (ryc. 8).

Brak jednolitego podejścia do nazw mniejszościowych można zauważyć również we Włoszech. W kraju tym oprócz języka włoskiego status języków oficjalnych mają francuski w regionie Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste oraz niemiecki w prowincji Bolzano/Bozen. Oprócz tych trzech języków jako języki mniejszościowe, lecz nie oficjalne, uznane zostały albański, chorwacki, friuński, grecki, kataloński, ladiński, oksyjański, prowansalski, sardyński i słoweński. Dodatkowo poszczególne regiony i prowincje mogą wprowadzać na swym terytorium inne języki jako mniejszościowe. Przedstawianie nazewnictwa mniejszościowego na mapach nie jest konsekwentne. W przewodniku toponimicznym (*Linee guida...*, 2004) wydanym przez Istituto Geografico Militare zaleca się dla regionu Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste i prowincji Bolzano/Bozen stosowanie podwójnego nazewnictwa wszędzie tam, gdzie pozwala na to miejsce na mapie; w przypadku braku miejsca powinno być stosowane nazewnictwo włoskie. Nazwy włoskie powinny być podane na pierwszym miejscu, a nazwy mniejszościowe zapisane czcionką tej samej wielkości i podane po ukośniku. Jednak to zalecenie nie

² Przykłady stosowania wielokrotnego nazewnictwa geograficznego można zobaczyć na mapach topograficznych zamieszczonych na stronie <http://kansalaisen.karttapaikka.fi/kartanhaku/osoitehaku.html?lang=en-GB> (ze względu na różne daty wydania, na zamieszczonych na tej stronie mapach w różnych skalach może być stosowane różne nazewnictwo dla obszarów z językami lapońskimi).

jest stosowane nawet na mapach tego wydawnictwa, gdzie np. na mapach prowincji Bolzano/Bozen dla niewielkich obiektów podawane są wyłącznie nazwy niemieckie, a dla innych włoskie występują po formach niemieckich (ryc. 9). Stosowanie nazewnictwa nie jest konsekwentne również na mapach topograficznych innych regionów, np. można na nich znaleźć nazwy sardyńskie lecz nie słoweńskie (*Linee guida...*, 2004).

Ciekawie wygląda sytuacja w Kanadzie, która oficjalnie jest krajem dwujęzycznym, a dodatkowo w Nunavucie status języka oficjalnego ma inuktitut. Jest to język mający własny, sylabiczny systemem pisma zwany qaniujaaqpait, lecz istnieje dla niego również zapis alfabetem łacińskim zwany qaliujaaqpait. Jednak zapis łaciński jest stosowany o wiele rzadziej (Internet 1). Sytuacja ta ciekawie odzwierciedlana jest na mapach. Część nazw Nunavutu nie ma jeszcze oficjalnej formy w inuktitut, dlatego używane są dla nich nazwy angielskie lub angielskie i francuskie. Stosowanie w Kanadzie nazewnictwa angielskiego i francuskiego jest dość precyzyjnie regulowane zarówno przez przepisy krajowe, jak i prowincjonalne/terytorialne (Internet 2). W odniesieniu do obiektów, dla których istnieją oficjalne formy w inuktitut, są one podawane na pierwszym miejscu w zapisie sylabicznym, pod którym podaje się łaciński zapis tej nazwy. Jeżeli forma angielska różni się od zapisu łacińskiego nazwy w inuktitut, jest ona zapisywana w trzecim wierszu. Wszystkie formy nazwy zapisywane są czcionką takiej samej wielkości (ryc. 10).

W innych krajach, w których występują oficjalne języki mniejszościowe, stosowane są rozwiązania zbliżone do wymienionych powyżej. Dla przykładu w Wielkiej Brytanii, gdzie status oficjalny mają języki walijski w Walii i szkocki gaelicki w Szkocji³, nazewnictwo podawane jest albo w jednej formie (angielskiej lub lokalnej) albo w dwóch formach oddzielonych znakiem ukośnika *Gaelic names...*, 2003; *Ordnance Survey...*, 2001). We Francji, pomimo że tylko język francuski ma status oficjalny, wybrane nazwy z innych języków są podawane jako nazwy wariantowe (zapisywane w nawiasie) na mapach topograficznych (ryc. 11), natomiast na Słowacji nazw z języków mniejszości węgierskiej czy łemkowskiej nie przedstawia się na mapach, choć są one umieszczane np. na tablicach drogowych (*Toponymický návod...*, 1999). W Słowenii nazewnictwo węgierskie i włoskie ma oficjalny status w kilku gminach i według uregulowań prawnych powinno być zapisywane zawsze

taką samą czcionką jak nazwy słoweńskie (*Toponymic Guidelines...*, 1995). Jednak na wielu mapach wydanych w Słowenii, nawet topograficznych, nazwy te są albo opuszczane, albo zapisywane mniejszą czcionką. Ostatnio również na Ukrainie zaczęto wydawać mapy Krymu z podwójnym nazewnictwem (ryc. 12). W kraju, gdzie nadal spora część map, w tym niektóre serie map topograficznych, wydawane są wyłącznie po rosyjsku, jest to duża zmiana jakościowa.

Reguły stosowania nazewnictwa na mapach topograficznych (urzędowych) są przeważnie powielane na innych mapach wydawców urzędowych i prywatnych, choć nadal wielu z nich pomija nazewnictwo mniejszościowe. Zdarza się również tak, że wydawnictwa prywatne podają nazwy mniejszościowe, choć nie czynią tego publikacje oficjalne⁴.

6. Stosowanie wielojęzycznych nazw w Polsce

Po przeanalizowaniu zasad umieszczania podwójnego nazewnictwa na mapach innych krajów, można zaproponować pewne zasady odnośnie do Polski. Oczywiście najprostszym rozwiązaniem jest pomijanie nazw mniejszościowych na mapach. Jest ono możliwe do zastosowania i wynika z ustawy, w której stwierdzono, że dla miejscowości i obiektów fizjograficznych nazwy mniejszościowe są nazwami pomocniczymi (dodatkowymi), a jedynymi oficjalnymi formami są nazwy polskie (*Ustawa... o mniejszościach...*, 2005). Jednak biorąc pod uwagę praktykę innych państw należy założyć, że nazwy dwujęzyczne pojawią się jednak na mapach. Pozostaje zatem pytanie, jak je przedstawiać.

Pierwszą kwestią do rozstrzygnięcia jest to, czy nazwy polska i mniejszościowa mają być zapisane w ten sam sposób, bez graficznego rozróżnienia obu nazw, czy też dla nazw mniejszościowych ma być zastosowany zapis różniący się pod względem graficznym. Przykłady poszczególnych rozwiązań, przedstawione na kolejnych rycinach (13A–H), odnoszą się do fragmentu Kaszub, a podane na nich nazwy kaszubskie nie muszą odpowiadać nazwom, które ewentualnie będą w przyszłości przyjęte dla tego obszaru. Nazwy te zostały zaczerpnięte z mapy *Kaszëbë* w skali 1:50 000 (2002) i spełniają jedynie funkcje przykładów.

Nazwy graficznie równoważne stosowane są np. na mapach fińskich i hiszpańskich. Nazwy te mogą być na mapie zapisane jedna pod drugą bez użycia dodatkowych znaków (ryc. 13A) lub z zastosowaniem ukośnika (ryc. 13B, 13G) bądź myślnika (ryc. 13H). Zastosowanie takiego zapisu sugeruje jednak, że obie nazwy są względem siebie równoważne, co faktycznie ma miejsce w niektórych krajach, lecz nie w Polsce, gdzie nazwy mniejszościowe nie są nazwami oficjalnymi w przeciwieństwie do nazw polskich.

Nazwy graficznie nierównoważne można przedstawić na kilka sposobów. Najoczywistszym jest zastosowanie mniejszego kroju pisma dla nazw mniejszościowych, co stosowane jest np. w Szwecji. Zapis taki jednoznacznie wskazuje na nazwę główną i nazwę dodatkową (ryc. 13C), jednak może on być trudny do zastosowania w praktyce w odniesieniu do niektórych map – zastosowanie mniejszej czcionki do nazw mniejszościowych może spowodować konieczność zwiększenia czcionek stosowanych do opisu najmniejszych obiektów (np. wsi). Poza tym wprowadzenie dodatkowych wielkości czcionek z pewnością wpłynie negatywnie na jednoznaczne i szybkie przyporządkowywanie miejscowości do poszczególnych kategorii pod względem ich wielkości.

Innym stosowanym sposobem rozróżniania jest podanie mniejszościowych nazw w nawiasie (ryc. 13D). Sposób ten stosowany jest m.in. we Francji, Holandii i Niemczech, gdzie oprócz zastosowania nawiasu nazwy mniejszościowe są zapisane mniejszą czcionką. W polskiej praktyce kartograficznej w nawiasie podaje się warianty nazw, np. Pęga (Ślepy Kanał) – nazwy podane na arkuszu Świnoujście mapy topograficznej 1:50 000 (2003) lub polskie egzonimy dla terenów zagranicznych. Podanie zatem nazw mniejszościowych w nawiasie mogłoby spowodować zatracenie informacji, czy jest to nazwa w języku mniejszości, czy wariant nazwy polskiej.

Ciekawe rozwiązanie zostało zastosowane na mapach PPWK dla nazewnictwa niemieckiego na Mazurach (*Grosse Masurische Seen*, 2003) i na mapie *Kaszëbë* wydawnictwa Carta Blanca (2002) dla nazw kaszubskich. Na mapach tych nazwy niepolskie zostały zapisane czcionką czerwoną, w odróżnieniu od nazw polskich wydrukowanych w kolorach standardowo przyjętych dla poszczególnych obiektów (np. miejscowości na czarno, wody na niebiesko). Taki zabieg pozwala na natychmiastowe i jednoznaczne wyróżnienie nazw polskich i obcych (ryc. 13E). Mankamentem takiego zapisu jest zastosowanie dodatkowego koloru do napisów, co powoduje więcej potencjalnych kolizji napisów z inną treścią mapy, w

szczególności z siecią dróg.

Kolejnym sposobem rozróżnienia nazewnictwa może być zastosowanie dla nazw mniejszościowych pisma pochylego (ryc. 13F). Takie rozwiązanie stosuje się np. na mapach topograficznych Irlandii do nazw irlandzkich. Jednak i ono nie jest pozbawione wad – w polskiej kartografii kursywy używa się do opisu wielu różnych obiektów, np. wód, punktów wysokościowych na mapach topograficznych, lub też wsi na niektórych mapach samochodowych. Zastosowanie tego rodzaju czcionki wprowadziłoby zatem duże zamieszanie.

Drugą kwestią do rozstrzygnięcia jest to, czy nazwy polska i mniejszościowa powinny być umieszczone jedna pod drugą, czy obok siebie. Umieszczenie nazw obok siebie (ryc. 13G, 13H) powoduje, że stają się one zbyt długie, co nie wpływa dobrze na ich odbiór oraz powoduje problemy z rozmięszaniem na mapie. Taki zapis wydaje się do zaakceptowania dla obiektów wydłużonych (szczególnie rzek), lecz nie wydaje się właściwy do zapisu nazw miejscowości, szczególnie tych o nazwie wielocłonowej. Z drugiej strony zapis nazw jedna pod drugą (ryc. 13A–13F) nie jest zbyt korzystny dla nazw obiektów wydłużonych, a już fatalnie wygląda, pod względem graficznym w przypadku opisu rzek, co można zobaczyć na mapach państw skandynawskich (ryc. 5–7).

Nie istnieje zatem uniwersalny sposób, jaki można by zastosować do zapisu nazw mniejszościowych, a każde rozwiązanie obarczone jest wadami. Pewnym rozstrzygnięciem tej sytuacji może być rozporządzenie Ministra Infrastruktury dotyczące umieszczania na znakach drogowych nazw w językach mniejszości. Według tego rozporządzenia nazwy mniejszościowe na znakach drogowych powinny być zapisane literami takiego samego kroju co nazwa polska, powinny być zapisane pod nazwą polską i wyśrodkowane względem tej nazwy oraz powinny zawierać wszystkie charakterystyczne znaki (łacińskie lub nielacińskie) języka, w którym jest zapisana nazwa. Ponadto, o ile na znaku występuje tylko jedna nazwa polska (co ma miejsce, np. przy tablicach z nazwami miejscowości), nazwa w języku mniejszości powinna być takiej samej wielkości jak nazwa polska. Jeżeli na znaku występuje zaś kilka nazw polskich (tak jest np. w przypadku drogowskazów wskazujących kierunki do kilku miejscowości), nazwa w języku mniejszości powinna być zapisana literami o jednej czwartą mniejszymi od liter, którymi zapisane są nazwy polskie (*Rozporządzenie... w sprawie umieszczania na znakach...*, 2005).

³ Nie należy tego języka mylić z językiem szkockim, który jak dotąd nie ma statusu języka oficjalnego.

⁴ Tak jest np. w przypadku nazw słoweńskich we Włoszech, które uwzględniane są na niektórych mapach turystycznych, lecz nie na mapach topograficznych Istituto Geografico Militare.

Wydaje się, że na mapach należy zastosować rozwiązanie, które będzie można zobaczyć w terenie, czyli przewidziane na znakach drogowych. Na tablicach przed wjazdami do miast nazwa polska i mniejszościowa będzie zapisana czcionką takiej samej wielkości i takiego samego kroju, pomimo że z prawnego punktu widzenia nazwy te nie są sobie równe. Tak samo powinno być zatem i na mapach – nazwy polska i mniejszościowa powinny być takiej samej wielkości, zapisane jedna pod drugą, wyśrodkowane względem siebie i nie oddzielone żadnymi dodatkowymi znakami. Takie rozwiązanie wydaje się najwłaściwsze w odniesieniu do nazw miejscowości oraz obiektów punktowych i zwartych powierzchniowych. Jednak dla obiektów liniowych oraz rozciągniętych powierzchniowych (jeziora, rynnowe, doliny) lepszy jest zapis obu nazw w jednej linii, rozdzielonych ukośnikiem. Zatem optymalne wydaje się podejście mieszane, które pozwoli konsekwentnie i jednoznacznie podawać polskie i mniejszościowe formy nazw (ryc. 14).

7. Zakończenie

Wprowadzenie podwójnego nazewnictwa na

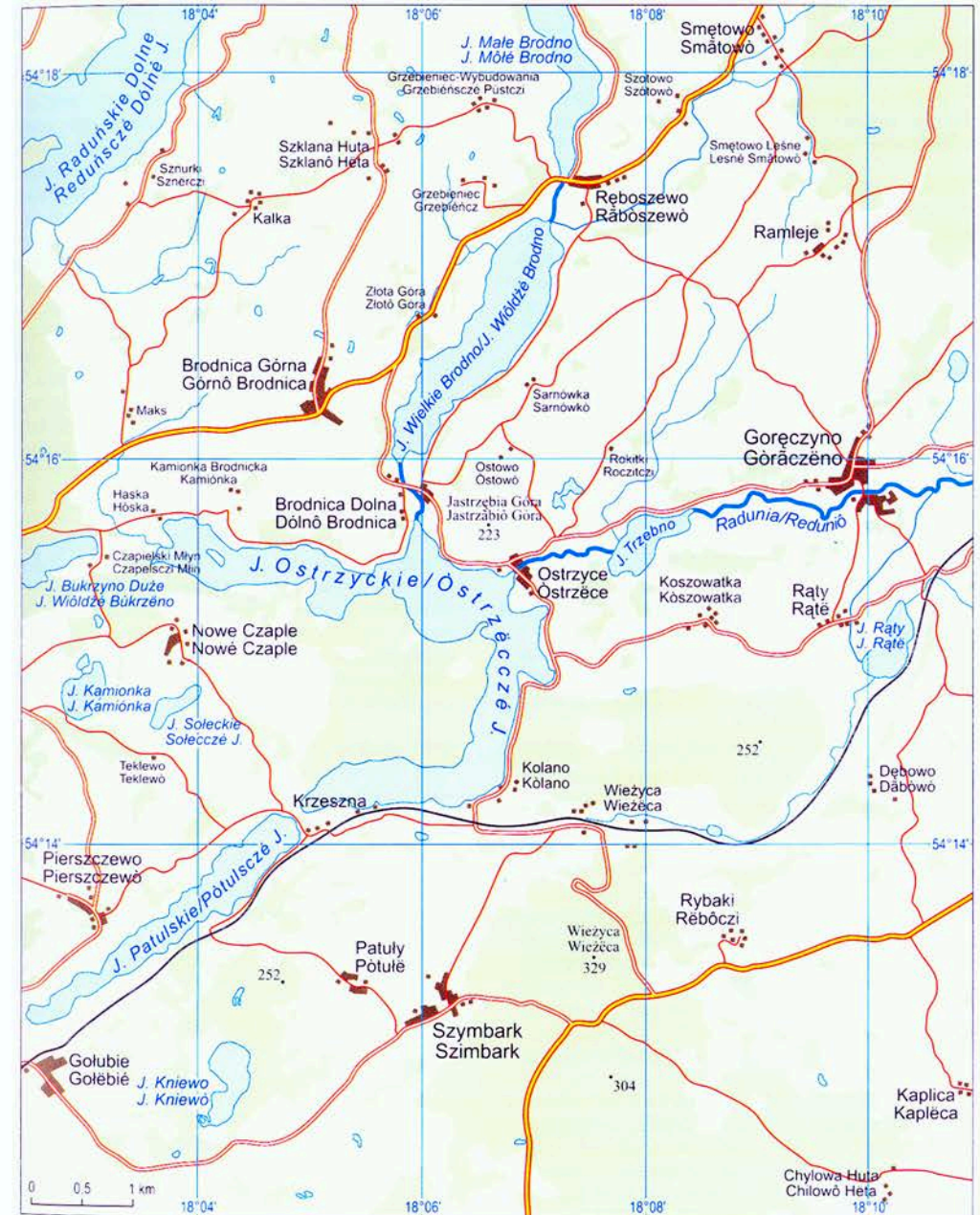
Literatura

- Azcárate M., Alcázar A., 2002. *Situación y avances en la normalización de los nombres geográficos en España*. Eighth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names. Berlin: United Nations Group of Experts on Geographical Names.
- Bakker N.J., 2005. *Geographical names on Dutch topographic maps*. W: *Proceedings of the international conference on Minority Names/Indigenous Names and Multilingual Areas*. Geonames 2005. Ljouwert/Leeuwarden, Frisia, the Netherlands, April 14–16 2005. Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy.
- Choroś M., Jarczak Ł., Sochacka S., 1993. *Słownik nazw miejscowych Górnego Śląska. Polsko-niemiecki i niemiecko-polski*. Opole: Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu.
- Dehlin L., Swedell U., 2005. *Minority languages in Swedish national maps and databases*. W: *Proceedings of the international conference on Minority Names/Indigenous Names and Multilingual Areas*. Geonames 2005. Ljouwert/Leeuwarden, Frisia, the Netherlands, April 14–16 2005. Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy.
- Empfehlungen und Hinweise für die Schreibweise geographischer Namen für Herausgeber von Landkarten und anderen Veröffentlichungen*. Bundesrepublik Deutschland. 4. Ausgabe. *Toponymic guidelines for map and other editors*. Federal Republic of Germany. Fourth Edition, 2002. Frankfurt am Main: Ständiger

mapach Polski, pomimo że coraz bliższe, nie nastąpi od razu. Zawarta w ustawie ścieżka legislacyjna ustalania i przyjmowania takich nazw jest dość długa i czasochłonna. Do końca października 2005 roku jeszcze żadna propozycja ustalenia nazwy mniejszościowej nie wpłynęła do Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych. Nie mniej nierzadko trudną do rozstrzygnięcia kwestią będzie ustalenie poprawnego brzmienia nazwy mniejszościowej. Czy ma to być forma literacka, czy gwarowa, według jakiej ortografii zapisana? Dyskusje prowadzone na ten temat np. wśród mniejszości białoruskiej dobrze świadczą o problemach, jakie mogą wynikać przy decydowaniu o przyjęciu konkretnej formy nazwy (J. Janowicz 2004), czy też w ogóle o tym, jaki zastosować dla nazw alfabet – cyrylicę, czy opracowany w XIX w. i używany na terenie Polski do 1939 r., a obecnie powszechnie wśród diaspory białoruskiej na świecie alfabet łaciński – tzw. łacinkę (*Ustawa o mniejszościach...*, 2005; Internet 3).

Kłopoty z ustaleniem poprawnych form nazw i ich oficjalnym przyjęciem nie dotyczą jednak kartografów. Od nich zależy poprawne przedstawianie na mapach tych nazw, które zostaną przyjęte.

- Ausschuss für geographische Namen. *Gaelic names policy*, 2003. Southampton: Ordnance Survey.
- Gildemacher K., 2005. *Stages in the transformation of geographical names in written usage within Fryslân AD 800–2005*. W: *Proceedings of the international conference on Minority Names/Indigenous Names and Multilingual Areas*. Geonames 2005. Ljouwert/Leeuwarden, Frisia, the Netherlands, April 14–16 2005. Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy.
- Helander K.R., 2005. *The Legalization of Saami place names in Norway*. W: *Proceedings of the international conference on Minority Names/Indigenous Names and Multilingual Areas*. Geonames 2005. Ljouwert/Leeuwarden, Frisia, the Netherlands, April 14–16 2005. Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy.
- Janowicz J., 2004. *Likwidacja oficjalnego nazewnictwa miejscowości Białostoczczyzny pochodzenia białoruskiego przez administrację rządową w latach 1921–2004*. Dokumenty, komentarze. [b.mw]: Scripta Manent.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, 1997. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”, nr 78, poz. 483.
- Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r.*, 2002. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” nr 22, poz. 209.
- Leskinen T., 2005. *Place names on national topographic maps in multilingual Finland*. W: *Proceedings of the international conference on Minority Names/In-*

Ryc. 14. Proponowany sposób przedstawiania nazw mniejszościowych na mapie
Fig. 14. Suggested methods of presentation of minority names on maps

- indigenous Names and Multilingual Areas. Geonames 2005. Ljouwert/Leeuwarden, Frisia, the Netherlands, April 14–16 2005.* Ljouwert/Leeuwarden: Fryске Akademy.
- Linee guida per la normalizzazione dei nomi geografici ad uso degli editori di cartografia ed altri editori. Toponymic guidelines for map editors and other editors.* 2004. Firenze: Istituto Geografico Militare.
- Narodowy Spis Powszechny 2002. Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna.* Główny urząd Statystyczny: www.stat.gov.pl
- Ordnance Survey Welsh language scheme,* 2001. Southampton: Ordnance Survey.
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 10 sierpnia 2005 r. w sprawie umieszczania na znakach i tablicach dodatkowych nazw w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz w języku regionalnym,* 2005. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” nr 157, poz. 1320.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 marca 2002 r. w sprawie wypadków, w których nazwom i tekstom w języku polskim mogą towarzyszyć wersje w przekładzie na język obcy,* 2002. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” nr 37, poz. 349.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 maja 2005 r. w sprawie Rejestru gmin, na których obszarze są używane nazwy w języku mniejszości, wzorów wniosków o wpisanie do tego Rejestru oraz o ustalenie dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości narodowej lub etnicznej albo w języku regionalnym,* 2005. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” nr 102, poz. 857.
- Rządowy projekt ustawy o ratyfikacji Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych, sporządzonej w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r. Druk nr 4158 z 7 czerwca 2005 r.* Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, IV kadencja.
- Toponymický návod pre vydavateľov kartografických a iných diel. Toponymic Guidelines for Map and Other Editors,* 1999. Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra SR.
- Toponymic guidelines for map Editors and other editors. Finland. The Twenty-second Session of the United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN),* 2004. New York: United Nations Group of Experts on Geographical Names.
- Toponymic guidelines for cartography – Norway.* 2000. Hønefoss: Statens kartverk.
- Toponymic guidelines for Slovenia,* 1995. Ljubljana: Ministry of the Environment and Physical Planning, Surveying and Mapping Authority of the Republic of Slovenia.
- Ustawa o mniejszościach narodowych a wprowadzenie nazw dwujęzycznych [wywiad z J. Janowiczem],* 2005. „Kurier Poranny Hajnowski” nr 21.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty,* 1991. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” nr 95, poz. 425.
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji,* 1993. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” nr 7, poz. 34.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny,* 1997. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” nr 88, poz. 553.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych,* 1997. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” nr 133, poz. 883.
- Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim,* 1999. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” nr 90, poz. 999.
- Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej,* 2001. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” nr 46, poz. 499.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 2003 r. o urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych,* 2003. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” nr 166, poz. 1612.
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych, oraz o języku regionalnym.* Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 2005, nr 17, poz. 141.
- Vuolab-Lohi K., 2005. *Status of indigenous languages in Finland.* [w:] *Proceedings of the international conference on Minority Names/Indigenous Names and Multilingual Areas. Geonames 2005. Ljouwert/ Leeuwarden, Frisia, the Netherlands, April 14–16 2005.* Ljouwert/ Leeuwarden: Fryске Akademy.
- Wykaz gmin, w których nie mniej niż 20% mieszkańców należy do mniejszości narodowych lub etnicznych, albo posługuje się językiem regionalnym,* 2005. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji: www.mswia.gov.pl
- Źródła internetowe**
1. http://langcom.nu.ca/en_index.htm
 2. http://geonames.nrcan.gc.ca/index_e.php
 3. <http://www.lacinka.org>
- Mapy**
- Álava, Guipúzcoa, Vizcaya. Mapa provincial,* 1:200 000. Madrid: Instituto Geográfico Nacional, Centro Nacional de Información Geográfica, 2003.
- Autonomma Respublika Krim. Karta avtomobil'nyh dorog,* 1:250 000. Kiiv: Deržavna Služba Geodezii, Kartografii ta Kadastru; Deržavne Naukovo-Virobniče Pidpriemstvo „Kartografiâ” 2004.
- Banyuls, Col du Perthus, Côte Vermeille. Carte de Radonnée.* 2549 OT, 1:25 000. Paris: Institut Géographique National, 2002.
- Enontekiö – Kilpisjärvi. GT 16. Tiekartta,* 1:200 000. Vantaa: Karttakeskus, 2000.
- Friesland West. Topografische Fietskaart,* 1:50 000. Emmen, Den Haag: Topografische Dienst Kadaster, ANWB, 2004.
- Gran Pilastr/Hochfeiler, Monti di Fundres/Pfunderer Berge, Maranza-Valles-Val di Vizzo/Meransen-Vals-Pfisch. Carta Topografica per escursionisti. Topografische Wanderkarte.* 037, 1:25 000. [Trieste]: Istituto Geografico Militare, 1998.

Grosse Masurische Seen. Touristenkarte, 1:100 000. Warszawa: PPWK im. E. Romera, 2003.
Kaszëbë. Pojezierze Kaszubskie, 1:50 000. Warszawa: Carta Blanca, 2002.
Kebnekaise-Saltoluokta BD8. Lantmäteriets Fjällkarta, 1:100 000. Gävle: Lantmäteriet, 2003.
Mapa topograficzna Polski. Ark. Świnoujście. N-33-77-A,B, 1:50 000. [bmw]: Główny Geodeta Kraju, Sztab

Generalny Wojska Polskiego, 2003.
Signalaldalen. Topografisk Hovedkartserie-M711 Blad 1633 III, 1:50 000. Hønefoss: Statens kartverk, 1998.
The Arctic Traveller's Nunavut Territory Map, 1:7 100 000. Iqaluit: Nunavut Tourism, [brw].

Recenzował prof. dr hab.
 Dobiesław Jędrzejczyk

Bilingual geographical names in Poland

Summary

Keywords: act on national and ethnic minorities minority's language geographical names minority's names bilingual names

On January, 2005 Polish Parliament passed the Act on National and Ethnic Minorities and on the Regional Language. It is the first legal act in the post-war history of Poland regulating completely the issues of national, ethnic and linguistic minorities. Until now the Polish legislation regarding this matter was divided among many legal regulations and some issues were not codified at all. The new act defines minorities – national and ethnic, as well as the regional language.

According to the act minorities are groups of Polish citizens who differ substantially from other citizens by means of their language, culture or tradition, who are aware of their own historical and national bonds, and whose ancestors have inhabited Poland for at least the past 100 years. A national minority refers to a group that has an independent state elsewhere, and ethnic minority to a group that does not have a state at all. The act mentions 9 national minorities, 4 ethnic minorities and one regional language.

In regard to geographical names, two regulations included in the act are of special importance. In communes (3rd level administrative units), in which the given national or ethnic minority constitutes at least 20% of the population, the minority's language may be introduced as an auxiliary language. Similar

requirements must be met in case of introducing geographical names in the minority's language, however it can also be applied in reference to names of towns in communes in which the given minority constitutes less than 20% of the population provided the majority of the town's population decides for it. Population using a regional language has the same rights regarding the auxiliary language and geographical names as in case of national and ethnic minorities. At present in Poland, a national or ethnic minority or population using a regional language constitutes at least 20% of the population in 51 communes (out of the total number of 2478) (fig. 2).

Implementation of regional languages and bilingual names in Poland will cause those names to appear on maps. Because so far such names have not been present on Polish maps, Polish cartographers have not developed any rules of applying them. In EU countries the situation is different. Bilingual names are common, so a review of methods of their usage on maps can help to establish the best rules also for Poland. Several ways of giving bilingual names can be distinguished.

Considering the experience of other countries and Polish regulations in respect to bilingual names on traffic signs it seems that a mixed approach should be applied: a minority name written in the same-type, same-size font should be placed under the Polish name and centered. In the case of extended names (e.g. rivers, finger lakes), the minority name should follow the Polish name, after a slash (fig. 14).

Translated by M. Horodyski

Двуязычная географическая номенклатура в Польше

Резюме

В январе 2005 г. польский парламент принял Закон о национальных и этнических меньшинствах, а также о региональном языке. Это первый в послевоенной истории Польши закон, полностью регулирующий вопросы национальных, этнических и языковых меньшинств. Прежнее польское законодательство относительно этих вопросов было разрознено во многих правовых регулировках, а некоторые вопросы вообще не были кодифицированы.

Новый закон определяет меньшинства – национальные, этнические, а также региональный язык.

К меньшинствам отнесены группы польских граждан, которые существенным образом отличаются от остальных граждан языком, культурой или традицией, сознают собственную историческую и национальную общность, и предки которых заселяли Польшу, по меньшей мере, 100 лет. Национальным меньшинством являются группы, которые имеют

собственное независимое государство, а этническим меньшинством являются группы, не имеющие государства. Закон перечисляет 9 национальных меньшинств, 4 этнические меньшинства и один региональный язык.

С точки зрения географической номенклатуры существенными являются две регулировки, имеющиеся в Законе. Указанные регулировки дают возможность вводить язык меньшинства как вспомогательный язык на территории гмин, в которых конкретное национальное или этническое меньшинство составляет, по крайней мере, 20% общего числа населения. Подобные условия должны быть выполнены в случае введения названий на языке меньшинств с тем, что такие названия можно ввести также для населённых пунктов в гминах, в которых данное меньшинство насчитывает менее 20%, но поскольку за таким названием выскажется свыше половины жителей этого населённого пункта. Для населения, пользующегося региональным языком, полагаются такие же права относительно вспомогательного языка и географической номенклатуры, как в случае национальных и этнических меньшинств. В настоящее время в Польше в 51 гминах (на общее число 2478 гмин) национальные и этнические меньшинства и население, пользу-

ющиеся региональным языком, составляют по меньшей мере 20% населения (рис. 2).

Введение в Польше региональных языков и двуязычных названий приведёт к тому, что эти названия появятся на картах. Так как до сих пор таких названий на польских картах не было, польские картографы не разработали правил применения двойной географической номенклатуры. Иначе этот вопрос выглядит в странах Европейского Союза. Региональные языки там употребляются повсеместно, поэтому просмотр решений, применяемых на картах многоязычных территорий этих государств, может помочь в принятии наилучших правил для Польши. Можно выделить несколько способов представления двуязычных названий.

Учитывая опыт других государств, а также польские постановления относительно применения двуязычных названий на дорожных знаках, кажется, что на польских картах следует принять смешанный подход – названия меньшинств должны помещаться под польским названием, шрифтом такой же величины и типа, а также должны быть центрированы относительно польского названия с тем, что для удлинённых объектов (например реки, длинные озёра) оба названия должны быть написаны рядом и отделены косой линией (рис. 14).

Перевод Р. Толстикова

